

HTU

INTEGRATION I SVERIGE

Utopi eller verklighet?

(INTEGRATION IN SWEDEN. Utopia or reality?)

av

Carmen Lundgren

C-uppsats i socialt arbete, 10 poäng

Handledare: Hans- Erik Hermansson

Vänersborg, maj 2005

INTEGRATION I SVERIGE

Utopi eller verklighet?

(Integration in Sweden. Utopia or reality?)

Maj 2005

Av Carmen Lundgren

(carmen_lundgren@hotmail.com)

Sammanfattning

Detta är en filosofisk uppsats om integration gällande personer med utländsk bakgrund. Syftet har varit att utifrån mina egna erfarenheter som invandrare i Sverige lära mig mer om integration och försöka hitta en modell som kan fungera i verkligheten. Utgångspunkt har varit begreppet integration, hur man jobbar med det, och det viktigaste: om man kan uppnå en väl fungerande integration i verkligheten. Som metod har jag haft en blandning av självbiografi med stöd av litteratur för att skapa en egen modell av integration. Det viktigaste från mina erfarenheter har varit känslor av ensamhet och utanförskap, och i litteraturen hittade jag andra exempel på människor som har haft liknande erfarenheter. I uppsatsen finns det definitioner på integration och assimilation för att visa skillnaderna mellan dem. När jag har tittat på hur man jobbar med integration på olika nivåer så märkte jag att många menar väl men att det ofta bara blir fina ord på papper. Man uppnår integration genom kunskap, bredare perspektiv, saklighet, förändring av attityder och värderingar från alla. Integrationsjobb är något som alla måste göra utan undantag. Min modell är att möta varje person som kommer till Sverige, snabbt ta reda på personens kunskaper, färdigheter och utbildning. Tillsammans ta fram en plan för hur den personen ska kunna få komma in i samhället så snabbt som möjligt. Positiv särbehandling är en konkret handling från politiskt håll som kan hjälpa i integrationsprocessen. Integration är en komplicerad process men viktigt för framtiden.

Sökord: *integration, inkludering, mångfald.*

Abstract

This is a philosophical essay on integration regarding foreigners residing in Sweden. My purpose was to, from my own experiences as an immigrant in Sweden, learn more about integration and try to find a model for this that actually works. The starting-point has been the term integration, how we work to achieve it, and most important: if it's possible to obtain a well-functioning integration in real life. My method has been a combination of self-biography with support from literature to create my own model for integration. My most important experiences have been feelings of loneliness and alienation, and in literature I found examples of other people with experiences like my own. In my essay there are definitions for integration and assimilation to show the differences between these terms. Looking at

the ways society work with integration on different levels, I found that there are most of the times only nice words on paper despite good intentions. Integration can be obtained through knowledge, a wider perspective, objectivity, and a change of attitudes and values. Work with integration is for everybody, without exceptions. My model is to meet every person coming to Sweden, to find out about his or her knowledge, abilities and education. Together make a plan for how to make this person become a part of our society as soon as possible. Special treatment of immigrants is one concrete way through which politicians can help with the process of integration. It is a complicated process but very important for our future.

INLEDNING

Jag har valt att skriva en filosofisk uppsats om integration när det gäller personer med utländsk bakgrund. Jag vet att uttrycket ”utländsk” kan uppfattas som negativt men jag kunde inte hitta ett annat uttryck som är positivt. Vad jag menar med utländsk bakgrund är personer som är födda eller som har föräldrar födda utanför Sverige. Här inkluderar jag inte personer från Norden. Vad jag menar med filosofisk uppsats är att jag kommer att skriva självbiografisk och ta stöd av litteraturen. Jag tycker att integration är ett väldigt intressant ämne eftersom det är en aktuell fråga och jag tror att det behövs mer information och kunskap på det här området. En definition på integration är sammanföring till en enhet där delarna samspekar. När jag är färdig med min utbildning så vill jag gärna jobba med integration, och att skriva en uppsats om det kan hjälpa mig att få mer kunskap och förståelse. En annan anledning att skriva om integration är att jag själv kommer från ett annat land och har erfarenheter av integration eller många gånger bristen av den. Jag tycker att det är viktigt att lyfta fram de brister som finns i dagens samhälle när det gäller integration och kanske hitta ett bättre sätt att arbeta med denna fråga som gynnar alla. Mitt hopp är att mitt barn och andra barn ska ha bättre förutsättningar till lika rättigheter och samma behandling oavsett ursprung.

SYFTE

Mitt syfte är att utifrån mina egna erfarenheter som invandrare i Sverige lära mig mer om integration och kanske hitta bättre sätt att jobba med det. Jag vill titta på hur man jobbar med integration på olika nivåer, vad regeringen har för lagar, vad Vänersborgs kommun gör för integration och hur den ideella föreningen ”Integrations-Forum” i Trollhättan jobbar med det. Jag vill också ta fram de brister som finns i integrationspolitiken idag enligt mitt sätt att se och försöka hitta ett bättre sätt att jobba på. Jag ska skriva om integration utifrån olika tema som kultur, identitet och etnicitet.

FRÅGESTÄLLNINGAR:

- 1) Vad är integration?
- 2) Hur jobbar man med integration på olika nivåer?
- 3) Kan vi leva tillsammans jämlika och olika?

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Jag har börjat med att läsa och analysera några broschyrer och en del böcker som jag ansåg vara relevanta i min uppsats. Jag har också använt mig av Internet i min forskning, jag sökte på ordet *integration*. Jag har fått lite information från ”Integrationsverkets” hemsida, och från mötet med ordföranden i ”Integrations-Forum” i Trollhättan. Jag har gjort litteraturstudier i största delen av min uppsats och det hjälpte mig att få fram väldigt viktigt information. Mina egna erfarenheter har hjälpt mig i skrivandet av uppsatsen, man har en annan förståelse när man själv upplever något. Jag har beaktat mina egna erfarenheter, tittat på dem och försökt att lyfta fram dem och samtidigt ha en dialog med böckerna för att hitta en utopisk modell av integration. Med tanke på detta så blev min uppsats en blandning av självbiografi i en dialog med litteraturen. Som Tigerstedt (1984) skriver så baserar sig en självbiografisk retrospektion på medvetandet om den egna livshistorien och detta ville jag ha i min uppsats. Jag försökte objektivt inte bara mig själv utan också själva skrivprocessen. Jag har inte använt mig av mina erfarenheter för att beskriva vad som har varit utan ville relatera det till nuet och framtiden.

Jag vet att självreflektionen är relativistisk för att det som är självbiografisk relevant kunskap kan variera beroende på situationen som i sin tur är beroende av läsaren. Jag har varit försiktig med att skriva om mig själv just för att jag har försökt hela tiden att vara objektiv. Samtidigt så ville jag ta in läsaren i min värld för att bättre förstå mina tankar och mina avsikter. Jag ville inte skriva en vanlig uppsats, utan en som representerar mig och det som jag står för. Det finns alltid en grå zon mellan filosofi, vetenskap och skönlitteratur och det var där jag hamnade med min uppsats. Det blir lätt att hamna i olika fällor i den här gråa zonen, men jag tror på det jag skriver och på mig själv och det är därför jag tyckte att det var den bästa metoden för min uppsats. Eftersom jag praktiskt taget har intervjuat mig själv så var det enklare för mig med det etiska övervägandet. Jag behövde inte tillstånd från en annan person och annat krångligt, plus att jag är väldigt insatt i det som jag har gått genom så det blir inga missförstånd eller missnöje. Det som kan vara ett problem med självbiografi är trovärdighet. Man kan alltid vara ifrågasatt av andra och det är jag medveten om.

BAKGRUND

Jag har erfarenhet av att själv ha invandrarbakgrund och mina försök att ”integrera” mig. Jag har också träffat många andra personer med invandrarbakgrund som har berättat om sina erfarenheter av integration i Sverige. Jag är också medlem i Miljöpartiet och fick som uppdrag att sitta i ”Demokrati- och integrationsberedningen” i Vänersborgs kommun. Jag var också med i ”Integrationsforums” styrelse i Vänersborg. Med andra ord så har jag en del förkunskaper om integration och ett intresse för ämnet.

Jag ska börja med att presentera mig. Jag kommer från Rumänien där jag bodde tills jag var 19 år. 1995 åkte jag och min syster till vår mamma i USA där jag läste på högskola i två år. Jag kom till Sverige 1998 för att jag hade träffat en svensk i Cleveland, Ohio, USA, det var så jag hamnade här i Vänersborg. Vi träffades i skolan 1997 och kunde inte glömma varandra. Jag trivdes inte så mycket i Cleveland och valde att åka tillbaka till Rumänien där jag läste psykologi på Universitetet i Bukarest. Då ringde han mig och sen kom han dit. Det var då vi insåg att vi hörde ihop och det enda möjligheten var för mig att lämna mitt land och min familj och för alltid leva med honom. Det första som jag gjorde när jag kom hit var att gå till Arbetsförmedlingen för att jag inte hade någon inkomst och min man var fortfarande i skolan, sista året på sjuksköterskeprogrammet. Jag sa att jag inte kan svenska än men att min engelska och rumänska är väldigt bra, plus att jag har läst franska och spanska också. Där fick jag nej med en gång, svaret var att jag måste läsa svenska först, trots att jag inte kunde få något studielån, det får man inte de första två åren i Sverige för att man inte har permanent uppehållstillstånd. Då stod jag i ett främmande land utan jobb, utan pengar, men väldigt lycklig för att jag var kär. Min man ringde då till socialkontoret och frågade om jag kan få någon inkomst tills jag har lärt mig svenska. Svaret där var nej, vi kunde båda leva på hans studielån enligt hennes beräkningar.

Det var en tuff period och jag hade tur att min mamma kunde skicka lite pengar, min man fick låna lite från banken, och till slut blev det bättre när han var färdig och började jobba. Jag gick i skolan och läste SFI (svenska för invandrare) fortfarande utan pengar, och som tur är har jag lätt för språk så det tog inte många månader tills jag lärde mig svenska. När jag hade lärt mig svenska gick jag tillbaka till Arbetsförmedlingen men det gjorde ingen skillnad, jag hade inte svensk utbildning. Sommaren 1999 sökte jag själv och fick till slut sommarjobb som

städerska på ett hotell. Det var svårt för mig att acceptera att mina två och ett halvt år av högskoleutbildning var bortkastad tid och att min kompetens räckte bara till att städa. Till hösten började jag läsa svenska och samhällskunskap på grundnivå och det var då vi gifte oss också. Vi flyttade till Bengtsfors för att min man skulle slippa pendla till jobbet för att det var dyrt. I Bengtsfors fick jag hjälp för första gången från Arbetsförmedlingen genom att kombinera studierna med att jobba som elevassistent på högstadiet. Då fick jag knappt 2000 kronor i månaden, mina första pengar i Sverige och det var år 2000. Samma år fick vi ett barn på hösten och då fick jag 60 kronor per dag för att vara mammaledig. Vi flyttade också tillbaka till Vänersborg.

2001 fortsatte jag med skolan och då kunde jag få studielån för första gången. Men jag fick låna det mesta delen av studiemedlet för att jag redan hade läst på högskolenivå. Nu räknades plötsligt mina tidigare studier, fast inte till någon fördel för mig. Jag fick också läsa mer än bara svenska och samhällskunskap som jag behövde komplettera för att kunna få fullt studiemedel. Nästa år fick jag ett annat sommarjobb som vårdare på en öppen anstalt, det var också något som jag har hittat själv utan hjälp. Där fick jag jobba lite som timanställd och fick jobb nästa sommar också. Med mina goda betyg kom jag in på socialpedagogiska programmet och jag fortsatte att leva på studielån. Nu när jag är snart färdig försöker jag hitta ett sommarjobb, och det är inte lätt. Jag gick igen till Arbetsförmedlingen och sa att jag inte har en inkomst när jag är färdig med min utbildning och att jag behöver hjälp att hitta ett jobb. Svaret var att jag inte är arbetslös än och att jag ska komma till sommaren och kanske få hjälp med någon praktik om det finns pengar. Min sista hopp är en jobbintervju som jag har fixat själv, dit ska jag till nästa vecka. Annars får jag vara i samma situation igen, utan jobb och utan pengar, men med svensk utbildning och kärlek. Jag står efter sex och ett halvt år här i Sverige fortfarande utanför systemet. Jag kan inte sluta tänka på det. Hur lång tid ska det ta för att komma in? Varför ändrar det sig kraven hela tiden? Först var det att lära sig svenska, sen att komplettera, sen svensk utbildning. Jag har gjort allt detta men det hjälper ändå inte.

Min frustration har bara växt med tiden och jag har försökt att vara aktiv politiskt för att kunna ändra min och andras situation, men det har inte hjälpt mycket. Jag har också varit aktiv i ”Integrationsforum” i Vänersborg men det gjorde inte stor skillnad det heller. Nu börjar mina idéer att ta slut och det var därför jag ville skriva just om integration. Jag vill få mer kunskap och kanske nya idéer som kan fungera i verkligheten, för att jag vet att jag inte är ensam med min berättelse. Jag har pratat med många andra som har liknande erfarenheter

och det är därför jag känner att jag måste göra något för att se en förändring. Tänk vilket slöseri att inte ta tillvara på arbetskraft och kunskap som redan finns här. Utav allt som jag har gått genom har ensamheten och utanförskapet varit det svåraste. Jag kände att mina kunskaper och erfarenheter inte var värda mycket här i Sverige och då blir det lätt att få känslor av mindrevärde. Trots att jag upplever mig själv som en stark person så har det inte varit lätt, allt har tagit på mina krafter och i några stunder på min självkänsla med. Jag förstår att många ger upp till slut för de orkar inte kämpa mer. Jag har också varit nära att ge upp, vi hade planer på att flytta till USA för att det skulle vara lättare för mig att hitta jobb. För att bättre förklara för läsaren så har jag använt mig av litteratur som kan belysa andra exempel.

KULTUR

Vad är kultur? Ahmadi (1998) förklarar det på ett bra sätt med att det finns olika nivåer i kulturen. Först kommer det mat, kläder, umgängeskoder, kroppsspråk, sen kommer familjeliv, arbetsetik, fester och ritualisering, och till slut den djupaste nivån med grundläggande värden och föreställningar. Den sista nivån syns inte utåt men fastställer sättet att tolka världen omkring. Hela kulturen är något inlärt och inte medfött. Han säger också att det är svårt både för ungdomar som är födda utanför Sverige men kanske ännu svårare för de som är födda och uppfostrade här men som får stämpeln barn med invandrarbakgrund. Det är just de som känner sig utanför. De är inte svenskar här men om de åker till ursprungslandet är de sedda som svenskar och är inte accepterade där heller. Ahmadi (1998) menar att ungdomar måste kunna relatera till en plats och en historia för att känna att de har rötter. När det finns ett stort avstånd mellan ungdomens kultur och den dominerande kulturen, finns det en risk att ungdomens moraliska universum och hela värdesystem kollapsar, då kan man tappa sin inre integritet. Han säger också att ungdomens föreställning om rättigheter och skyldigheter varierar om man går från en kultur till en annan.

Man måste enligt Ahmadi (1998) förstå hur svårt det är för ungdomar med invandrarbakgrund som lever i två olika kulturer. De befinner sig i skärningspunkten mellan två olika typer av värderingar eller förhållningssätt. Kulturella skillnader spelar en stor roll för tolkningen av invandrarungdomarnas sociala handlingar. Ungdomarna har ett moralsystem från hemmet och de lever i Sverige där man ska följa svenska lagar, beslut kan vara svårt att ta. Juridiska rätten anses vara en del av kulturen, eftersom juridiska systemet bär prägeln av uppfattningar som existerar i samhället. Han säger också att om man vill disciplinera en person så måste både

den som ska disciplinera och den som ska vara disciplinerad dela samma grundläggande värderingar. Om man inte delar samma värderingar finns det en risk för att hela processen av disciplinering urartar och förvandlas till sin motsats. Ahmadi (1998) menar att om invandrarungdomar nedvärderar sitt ursprung och sin egen kultur finns det en risk att de inte värdesätter den svenska kulturen och dess normer. Varje individ som förflyttar sig mellan olika kulturer behöver tid och vägledning för att kunna socialiseras i sitt nya samhälles normer och värdesystem. Diskriminering, rasism och isolering skapar en motreaktion hos invandrarungdomarna som gör att de inte bryr sig om lagen eller att de motarbetar den och bryter den när de får möjligheten.

Enligt Sernhede (2002) finns det skillnader mellan killar och tjejer med utländsk bakgrund. Han säger att det är många tjejer som klagat över att de har strängare regler än killarna. Tjejerna får inte vara ute lika länge som killarna, de måste hjälpa till mer hemma, de är mindre fria. Han säger att tjejerna vill ta sig in i Sverige och hitta en plats i samhället och de satsar på skolan fast de möter diskriminering i vardagen. Enligt honom så var det utanförskapet i förhållande till det svenska samhället som både killar och tjejer har berättat om, känslan av icke- delaktighet och att de inte känner sig välkomna i det svenska samhället. Den här känslan kan jag också ha många gånger. Jag har bott i Sverige i sex år och ett halvt, är svensk medborgare men kan inte säga att jag har hittat en plats i det svenska samhället. Att jag har lärt mig svenska och är gift med en svensk räcker ändå inte för att vara accepterad. Efter sex och ett halvt år här fortsätter jag kämpa med utbildning för att komma in i det svenska samhället. Det är inte lätt att leva så men jag har det ändå lättare eftersom jag kom till Sverige som ung vuxen och visste redan vem jag är och hur mycket jag är värd. Det måste vara mycket svårare för ungdomar som har kommit hit som barn eller som är födda här men har utländsk bakgrund för de har inte fått chansen att utveckla ett språk och en identitet. Det måste vara väldigt splittrande att leva i två kulturer, att försöka vara duktiga både hemma och i samhället när det är olika regler och värderingar som man måste lära sig.

IDENTITET

Ålund (1997) skriver om identitet på följande sätt: "Känslan av vem man själv är, och utvecklandet av en egen identitet, påverkas som regel starkt av schablonartade stereotyper som tenderar att förpassa de unika individerna in i bestämda kategorier, inte minst olika etniska tillhörigheter med föregivet bestämda kulturer." Om man har hamnat i ett fack eller fått en stämpel är det svårt att ändra på det. Enligt Ahmadi (1998) bygger identitet på individens egenskaper och handlingar, men också i samspel med omgivningens uppfattning av personen. Han skriver också om olika faktorer som ingår i identitetsbygganden som: personliga egenskaper, kulturella egenskaper, livshistoria och samhällsvillkor. Ungdomar måste känna till sitt ursprung och måste veta vilka gränser de måste hålla sig till, för att utan gränser finns ingen identitet. Med gränser får ungdomen både integritet och identitet. Han skriver också om jaguppfattningen där han menar att människor i olika kulturer har utvecklat olika jaguppfattningar och detta leder till att de tolkar den sociala verkligheten på olika sätt. Jag ser det som viktigt att veta varifrån man kommer och vem man är.

Enligt Ahmadi (1998) riskerar de invandrarungdomar som har en jaguppfattning som avviker från den dominerande uppfattningen i det svenska samhället, och som också upplever uteslutning och diskriminering, att inte kunna bygga upp en egen personlig identitet. Många invandrarungdomar känner sig som främlingar i Sverige som kanske är det enda samhälle som de verkligen tillhör. "De befinner sig i ett kulturellt och nationellt ingenmansland." (Ahmadi, 1998). När man inte har en helt utvecklad identitet och man känner inte tillhörighet eller länkar till något samhälle, så finns det större risk att förneka alla normer, regler och lagar. Känslorna av mindervärde och utanförskap kan framkalla behov av motidentitet, hämnd och respekt. Jag har själv upplevt känsla av frustration och jag har varit arg många gånger när jag har mött stängda dörrar och allt detta tar mycket på krafterna för det är en ständig kamp. Enligt Ålund (1997) kan individen identifiera sig som tillhörig en grupp eller tradition. Hon säger också att den egna etniska identiteten och identifikationen med en etnisk tillhörighet inte är självklar. Identitetsarbete är ett sökande efter naturlig tillhörighet, man försöker hitta den plats som man kan kalla hem. "Känslan av identitetsmässigt utanförskap och sökandet efter en sociokulturell hemhörighet präglar ungdomars identitetsarbete i multietniska samhällen." (Ålund, 1997).

Enligt Ålund (1997) har invandrarungdomar en uttalat ambivalent position när det gäller landet de bor i och det påverkar deras identitetsarbete. Vägen in i samhället kan uppfattas som

jobbig eftersom redan ”in i” tyder på att man är ställd utanför från början. Som jag skrev tidigare så kan jag fortfarande inte säga att jag är ”in i” och det är jobbigt. För att klara sig så måste man vara tuff och detta kan göra att en kaxig attityd växer fram. Det finns en längtan efter likvärdighet och man vill gärna höra till. De som känner sig utanför kan få mindervärdeskänslor och det kan leda till olika former av självförsvar. Hon säger också att föräldrarnas bakgrund, utbildning, arbete och sociala kontaktnät påverkar väldigt mycket ungdomarnas självuppfattning och utbildningsväg. Enligt henne är invandrarungdomar i högre grad än sina föräldrar i konflikt med sin ”icke-tillhörighet”. Invandrarungdomarna har större krav på samhället än vad deras föräldrar har och detta leder till konflikter. Jag känner också att jag ställer krav på samhället för att jag har lärt mig om rättigheter och skyldigheter. Jag ser det som naturligt att kunna ställa krav om man sköter sig och gör sitt.

Enligt Arbabi & Fristorp (2002) har en del invandrantjejer som tidigare varit ledsna, blivit arga och ifrågasätter både sina föräldrar och det svenska samhället. Det ingår i identitetsarbetet att ifrågasätta och hitta sina egna värderingar och vem man är. Invandrantjejeerna vill inte förlora sin etniska och kulturella identitet men de vill leva mer demokratiskt. Det är också så att många invandrantjejer försöker balansera mellan egen önskan om frihet och föräldrarnas krav. Ibland så väljer invandrantjejeerna bort den kollektiva identitet som släkten gett dem, de vill inte förkasta sin släkt utan vill bli accepterade som de är. Det kan påverka dem mycket att vara en person hemma och en annan ute i samhället. Arbabi & Fristorp (2002) skriver vidare att invandrarungdomar identifierar sig med sitt etniska ursprung men också med den nya omgivningen. När normerna från hemmet och från samhället ställs mot varandra så blir det en stark lojalitetskonflikt för invandrarungdomarna. Alla konflikter i hemmet och i samhället, problem av olika slag, och att leva ett dubbelt liv påverkar identiteten på både gott och ont. Min poäng är att det är tillräckligt svårt att forma en identitet och för invandrarungdomar kan det vara ännu svårare.

ETNICITET

Enligt Åsa Anderssons föreläsning (2004-11-12) så kommer klass och etnicitet närmare varandra, arbetarklassens svenska ungdomar och ungdomar med invandrarbakgrund har mycket gemensamt. Hon menar att beteckningar som ”svensk” och ”utlänning” i vissa sammanhang kan ha lika mycket med stadsdelstillhörighet och klass att göra som var man själv eller ens föräldrar är födda. Invandrare och låginkomsttagare bor ofta i samma bostadsområde där det ofta finns många sociala problem.

Det finns många myter om invandrare och jag ville ta upp några av dem. Många tror på att den sociala och etniska segregationen kan förklaras med hjälp av strukturella och kulturreduktionistiska förklaringar, jag har ofta hört:

- invandrarnas olika kulturer, språk, religion, normer och värderingar är orsaker till deras vilja till att bo i segregerade områden
- invandrarna vill bo nära varandra för att förstärka den kulturella identiteten
- invandrarna vill bo nära vänner och släktingar, de väljer själva
- invandrarnas känsla av utanförskap och icke delaktighet i demokratin beror på deras okunskap och ointresse och inte på samhällets förhållningssätt.

Jag kan tänka mig att de här förklaringarna kan vara sanna för en del invandrare, men från mina egna erfarenheter och från många personer med invandrarbakgrund som jag har träffat så stämmer det inte alls. De flesta vill integrera sig i det svenska samhället, vill ha råd att bo i ett bättre område med bättre skolor, vill ha ett jobb och är faktiskt intresserade av demokratifrågor. Media har en viktig roll i skapandet av en dålig bild av olika områden och då blir det konsekvenser för dem som bor där i form av exotisering (genom mat, dans och musik), demonisering (genom att peka ut kriminella ungdomsgäng) och isolering.

En sak som både invandrarkillar och tjejer ofta har gemensamt är en känsla av utanförskap, de känner sig varken delaktiga eller välkomna i det svenska samhället. De reagerar ofta olika, killar kan bli arga, våldsamma eller börja med kriminalitet medan tjejerna försöker ändra på situationen genom att satsa hårt på utbildning. Det ligger en fara i att satsa allt på ett kort som utbildning, för det finns en risk att förlora allt. Det är en risk som kan drabba ungdomar med invandrarbakgrund. För några kan utbildning vara nyckeln in i samhället, men för andra kan det vara en stor besvikelse att ha gett allt de har och det ändå inte duger. Som socialpedagog måste man förstå den känsla av mindervärde och utanförskap som många ungdomar med

invandrarbakgrund har, det är det enda sättet att hjälpa dem. Känslor som mindervärde och utanförskap kan framkalla behov av motidentitet, hämnd och respekt. Det är också bra att veta att människor i olika kulturer har utvecklat olika jaguppfattningar och detta gör att de tolkar den sociala verkligheten på olika sätt. Utanförskap och diskriminering kan vara ett hinder för att kunna bygga en egen trygg identitet. När man inte har en hel formad identitet och man känner sig utanför så finns det stor risk att man förnekar alla normer, regler och lagar. Många ungdomar med invandrarbakgrund kan hamna i lojalitetskonflikt när normerna från hemmet och från samhället ställs mot varandra.

VAD ÄR INTEGRATION?

Enligt Aytar(1999) så är begreppet integration väldigt omdiskuterat. Han säger att det finns en het debatt kring olika begrepp som *invandrare*, *utlänning*, *integration*, *segregation* och *assimilation* i media. Han säger också att det inte finns någon allmängiltig definition till begreppet integration. Den definition som han tar upp är: ” en process som leder till att skilda enheter förenas. Integrerade grupper/samhällen bygger på värdegemenskap, sammanhållning, solidaritet och ömsesidigt beroende. En hög grad av arbetsfördelning och specialisering är utmärkande för funktionell integration, vilket antas leda till organisk solidaritet.”(Aytar,1999).

I Bonniers Lexikons ordbok 1991 finns en definition på integration som lyder:

”sammanföring till en enhet där delarna samspelar”. Det ska med andra ord vara en ömsesidig anpassning till nya villkor samt respekt och tolerans mellan olika grupper i samhället.

Integration är en pågående process som är högst individuell, det finns ingen början eller tydligt slut. Detta är taget ur regeringens proposition 1997/98:16. Föreningen

”Integrationsforum” i Trollhättan antar samma definition som finns på ”Sverige mot rasism” hemsida. Dem anser att integration är: ”den sociala processen som gör det möjligt att bilda en sammanhållen helhet utifrån skilda gruppers intresse, erfarenheter och särart. Till skillnad från assimilation som förutsätter anpassningen till majoritetens normer och förhållningssätt, betyder begreppet integration att olika grupper i samhället inte behöver ge upp sin särart för att uppnå likvärdiga ekonomiska, sociala och politiska villkor”.

Said Irandoust, rektor på Högskolan i Borås, definierar integration i en artikel *Svenskar behöver integreras* publicerat i Svenska Dagbladet 2002-03-26. Enligt honom: ”integration handlar om att frigöra individer och samhälle från ett förlegat vi-och-dom-tänkande och skapa

en gemenskap, som bygger på att helheten, d v s dagens mångfald, utgör det som är vårt samhälle i detta nu". Han säger också att integration är mer än bara kultur och etnicitet, att det även handlar om utjämning av sociala och ekonomiska klyftor. Med andra ord så innebär integration delaktighet i samhällsgemenskapen för personer med utländsk bakgrund. De ska kunna bevara sin kulturella identitet och samtidigt bli delaktiga i majoritetssamhällets ekonomi, produktion, resursfördelning, samt alla andra viktiga arenor som skolsystemet, föreningslivet och det politiska systemet.

I Vänersborgs kommun använder man den här definitionen för integration: "en långsiktigt, ömsesidig förändringsprocess som omfattar hela befolkningen". Man menar också att integrationsarbetet bejakar mångfald, ömsesidig tolerans och respekt för varandras olikheter i det vardagliga mötet. Med andra ord så vill man skapa en harmonisk samhällsgemenskap som präglas av jämlika och berikande relationer mellan medborgare. Det finns också en definition på assimilering som en ensidig anpassning till majoritetens livsstil och värderingar.

Begreppet assimilation definieras på "Sverige mot rasism" hemsida som: "en process genom vilken en grupps kulturella särart försvinner eller överges i mötet med majoritetssamhället". Assimilering är framtvungad anpassning till dominerande normer och förhållningssätt. På hemsidan står också att det inte är ovanligt att integrationssvårigheter eller graden av integration definieras utifrån graden av avvikelser från majoritetsbefolkningens normer och värderingar. Ett annat exempel är när man pratar om "svenska" värderingar när det egentligen handlar om universella värderingar eller grundläggande mänskliga rättigheter. Det finns en risk för att göra t ex respekt för människovärde till ett särdrag i den svenska kulturen, för att detta innebär att förneka att dessa värderingar också finns och efterlevs i andra kulturer.

HUR JOBBAR MAN MED INTEGRATION PÅ OLIKA NIVÅER?

På "Integrationsverkets" hemsida hittade jag en bit ur regeringens proposition 1997/98:16 som säger att regeringen jobbar för lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla. Man menar att individens rätt och lika värde inkluderar också rätten att vara olik. Vidare anser regeringen att samhället bör underlätta för individen att integrera gamla och nya livsmönster och livsstilar så som man själv önskar. Regeringen strävar efter ömsesidig respekt i samhället och motverkningen av utanförskap och marginalisering som sammanfaller med etniska gränser. Man vill ge alla individer, oavsett ursprung, reella förutsättningar för egen försörjning och delaktighet i samhället. Regeringens sätt att jobba med integration är inte åt några utan av och genom alla berörda. Man menar också att öppenhet, respekt och tolerans i samhället är lika viktigt i integrationsarbetet. Statens uppgift ska vara att föra en politik som stödjer individen och ger möjligheter till att förverkliga sina mål i livet. Staten ska definiera mål inom olika samhällsområde, stå för insatser som kan ge förutsättningar för individens delaktighet.

Jag själv är politiker på kommunal nivå och jag har sett både intresse och vilja men också okunskap och rädsla från olika politiker. Vi kämpade i "Demokrati- och integrationsberedningen" för att få fram en mångfaldsplan för Vänersborgs kommun och det var inte lätt. Jag ska skriva lite om mångfaldsplanen som fortfarande inte har varit behandlad i kommunfullmäktige. I kommunala mål definierar man mångfald på följande sätt: "Mångfald innebär att vi alla har samma möjligheter och rättigheter, oberoende av etniskt ursprung, kön, ålder, utbildning och funktionshinder. Vi vill att kommunmedborgarnas behov i större utsträckning tillgodoses genom en ökad mångfald av språklig och kulturell kompetens i vår verksamhet." (Vänersborgs mål och resursplan 2003-2006, Del II-4). Det blev till slut massa fina ord på papper utan ett klart och tydligt mål, som t ex att kommunens anställda med utländsk bakgrund ska öka med ett antal % på en viss period. Majoriteten i beredningen tyckte att mångfaldsplanen var bra som det var trots att det inte fanns några tydliga mål eller krav. Det blir inte konstigt att trots mångfaldsplaner har arbetsmarknaden blivit homogeniserad med utökad svenskhet.

"Integrationsforum" i Trollhättan startade i maj 1999 och dess verksamhet är inriktad på att motverka rasism, diskriminering och jobba för integration. Styrelsen har sex ledamöter, tre svenskar och tre med utländsk bakgrund och det ska vara tre män och tre kvinnor. Det finns också arbetsgrupper för t ex integration, kvinnor, studier och festgrupp. Under

”Integrationsforum” har man startat ”Antidiskrimineringsbyrå” i maj 2000, i april 2001 startade ”Kvinnokulturhuset” och år 2003 startade ”Ungdomskommittén”. Övergripande mål för ”Integrationsforum” är att det ska vara en träffpunkt för organisationer och enskilda som verkar mot diskriminering, rasism och för integration i samhället, man vill se en attitydförändring när det gäller rasism i olika former och man vill samarbeta med andra aktörer som motverkar rasism, diskriminering och jobbar för integration. Ett annat mål är att utbilda informatörer och mentorer som kan informera i skolor och på arbetsplatser. Man jobbar aktivt med integration som en del av dagliga verksamheten, t ex har man varit ute i centrum i Trollhättan och informerat, man har samlat in namn mot rasism och ställt frågor till trollhätteborna om hur de ser på integrationen i praktiken. De flesta tyckte att integrationen är att man blandar människor och visar att alla har samma värde och samma rättigheter. Det fanns också förslag från de intervjuade på vad man kan göra för att främja integrationen.

Enligt Salimi(1997) så finns det en viktig fråga som vi ställs inför: kan en grupp kräva respekt som grupp utan att individerna i gruppen mister sina rättigheter som individer? Man vill kanske som grupp att andra respekterar gruppens seder och bruk, men samtidigt som individ så håller man kanske inte med alla seder och bruk och gamla traditioner. Så det kan vara många som undrar om man kan vara den man är som individ utan att svika förpliktelser mot gemenskapen. Han tar upp en annan viktig sak om integration, att man inte kan bli integrerad i en grupp eller ett samhälle som signalerar att man inte är välkommen. Han anser att en förutsättning för integration är att ens närvaro är önskad. Salimi(1997) säger vidare att det är nödvändigt att statliga verk, skolor, banker, post, polisen och andra ska spegla den multietniska verkligheten, för att det är en demokratisk rättighet och ingen välgörenhet från majoritetens sida. Om man inte kan skapa identifikation ute bland allmänheten så leder detta till en försvagad social integration men också försvagad demokrati. Han ser det som viktigt för integration att veta vilka premisserna är för gemenskapen. Det får inte vara arv, blod, eller etnisk tillhörighet utan ansvar, plikt, delaktighet och bidrag till gemenskapen som värdesätts.

Lorentz (1998) ger olika exempel på integration i Europa som enligt honom handlar mycket om att invandrare ska göra ansträngningar för att anpassa sig till samhället. Han menar också att hjälpen i första hand krävs för att rätta till de brister som invandrare har jämfört med majoritetsbefolkningen. Med andra ord problematiserar man personerna med utländsk bakgrund snarare än det system som inte är till för alla. Enligt honom så kan man inte använda välfärd och utbildning som ett substitut för demokratiska rättigheter och rättvisa i

socialpolitiken. En riktig integration börjar först när alla har samma möjligheter och skyldigheter i samhället oavsett ursprung.

Lorentz (1998) säger vidare att man använder personer med utländsk bakgrund som syndabockar för allt som inte fungerar i landet för att många känner sig maktlösa och ängsliga. Han menar också att man måste lära sig hur man hanterar olika problem som maktfrågor, maktresurser och maktlöshet för att utveckla en integrerad och integrativ identitet. Man tjänar ingenting på att hitta syndabockar, utan det är mycket viktigare att upplysa om de brister som finns i systemet som gör att man behöver syndabockar. Han säger också att det är viktigt att göra alla medvetna om taktiken tämja och söndra som makteliten använder sig utav för att behålla sin makt. Så det gäller för alla olika grupper att sluta kämpa mot varandra och istället kämpa tillsammans för ett bättre och rättvisare Sverige för alla.

Enligt Payne (2002) är rasism en acceptans av att det finns en viss ras som är överlägsen andra raser och detta legitimerar maktskillnader, en orättvis fördelning av ekonomiska resurser och kulturella värden. För att motverka rasism måste man jobba mot diskriminering. Enligt honom innebär diskriminering att man skiljer mellan individer och grupper som har vissa drag eller egenskaper som ses som negativa och man behandlar de sämre än de som har egenskaper som enligt konventionen är positiva. Han vill också dra uppmärksamhet till diskriminering som redskap för mäktiga grupper i samhället att behålla makten. Han menar att man använder språket och sociala antaganden för att behålla de konventioner som fungerar diskriminerande.

TEORETISK ANKNYTNING

Enligt Augustsson (2004) så är ungefär 12 % av Sveriges befolkning född utomlands och nästan lika många har minst en förälder som är född utomlands. Så det hjälper inte att de är födda i Sverige, har man minst en förälder som är född utomlands så räknas man inte som svensk utan kallas för andra generations invandrare, nysvenskar, svensk med utländsk bakgrund... Hon frågar sig vem som egentligen är svensk, om man måste vara blond, eller heta Svensson, äta sill på midsommarafton, eller ha svenskt medborgarskap? Hon skriver också att år 2020 kommer var femte person i Sverige att vara invandrare eller barn till invandrare, så det är bara att vänja sig vid tanken.

Hansen & Orban (2002) skriver om en studie som har gjorts på ungdomar när det gäller arbetsmarknaden som visar att ungdomar med utländsk bakgrund har mindre chanser att få jobb men högre sannolikhet att studera än helsvenska ungdomarna. Resultaten visar stora oförklarade skillnader trots kontrollen av olika faktorer som: kunskaper i svenska språket, utbildningsnivå, bostadsort och familjebakgrund. Bland det viktigaste i studien var situationen för ungdomar med utländsk bakgrund som är födda i Sverige och borde ha samma förutsättningar och kulturell kapital som andra svenskar men så är inte fallet. Istället visar studien att för dessa ungdomar ökar risken att vara arbetslös med en dryg tredjedel om någon av föräldrarna är född utomlands. Risken att vara arbetslös blir ännu högre för de ungdomar som invandrat till Sverige före skolstarten trots att de läser i samma skolsystem som svenska ungdomar. Den enda förklaringen till skillnaderna mellan ungdomarnas förutsättningar är enligt författaren diskriminering av ungdomar med utländsk bakgrund.

Socialisation - agent eller produkt

Enligt Giddens (1998) så är socialisation en process där ett barn gradvis blir medvetet och skaffar sig kunskaper och färdigheter som passar in i kulturen som han/hon föds i. Men barnet är ingen passiv aktör utan en aktiv varelse som också påverkar den eller dem som tar hand om det lilla barnet. Det är inte bara barnet som lär sig utan föräldrarna också. Han menar att man förblir förälder även när man får barnbarn och så blir det en relation mellan generationerna. Den kulturella inläringen är mer intensiv under barndomen, och den fortsätter under hela livet fast inte lika intensiv. Alla är från första stunden i ett samspel med andra människor och det påverkar vår personlighet, våra värderingar och vårt beteende. Socialisationen hjälper oss

samtidigt att lägga grunden för vår individualitet och frihet, utveckla en jaguppfattning och en identitet, samt förmåga till självständigt tänkande och handlande. Jag som är född i Rumänien har lärt mig den rumänska kulturen under barndomen, och detta har påverkat mina värderingar och hur jag tänker. En del av skillnaderna kom fram i de uppfostringsmetoder som min man och jag har, eller kanske i olika sätt att tänka och inte minst i relationer till familjen och släkten.

Giddens (1998) säger att den bästa modellen för integration är kulturell pluralism om man vill skapa en utveckling mot ett pluralistiskt samhälle där de olika subkulturerna är erkända, accepterade och får samma status som majoriteten. Kulturell mångfald skapas dels av annorlunda kulturella normer och värderingar som kommer utifrån, men också när olika etniska grupper anpassar sig till samhället. Trots att min man och jag inte alltid har samma tänkande eller samma uppfattningar om saker och ting så har vi lärt oss att respektera varandras olikheter och vi vet att vi har samma värde, det är det viktigaste.

Mångkultur och solidaritet

Taylor (1999) säger att många samhällen blir mer och mer mångkulturella och samtidigt mer öppna för mångnationell migration. Med detta kommer olika dilemma som: är kulturell överlevnad något som man kan erkänna som legitim mål, ska kollektiva mål betraktas vid juridisk prövning eller tillsammans med andra viktiga samhällspolitiska syften? Det finns ett krav på att låta kulturerna försvara sig själva inom rimliga gränser, men också på att erkänna att de olika kulturerna har samma värde. Med andra ord räcker det inte att bara låta olika kulturerna överleva utan man måste också erkänna deras värde.

Enligt Månson (2003) skriver Durkheim om samhällsstruktur som ett tvingande, objektivt mönster, och sociala fakta som utgör den oftast osedda ramen för all mänskligt tänkande och handlande. Sociala fakta kan man dela i t ex kulturlandskap och en stads arkitektur, språk, lagar och sedvänjor, och den tredje är kulturella trender. Sociala fakta är ett resultat av människors handlingar som i sin tur formar den enskilde och hans medvetande. Durkheim ser samhället som en levande organism och han säger att samhället är mer än bara summan av individerna, man måste studera samhället som en helhet som inte kan reduceras till sina delar. Delarna ska man förstå utifrån sin relation till helheten. Durkheim använder sig av termen arbetsfördelning som han lånat av ekonomerna och säger att graden av arbetsfördelning

definierar samhällets struktur och utvecklingsnivå. Han menar att arbetsfördelningen skapar förutsättningar för fredlig samlevnad genom att individerna som lever i samma område inte behöver konkurrera om samma resurser. Den viktigaste funktionen är att stärka den sociala sammanhållningen genom att människor är beroende av varandra.

Månson (2003) skriver vidare att Durkheim kom fram till att det här beroendet av varandra är en förutsättning för individualism i moderna samhällen. Genom att titta på äldre samhällsformer som hade lägre grad av arbetsfördelning såg man att det var starkt moraliskt gruppsyck, stränga lagar och hårda straff som höll samman samhället. Men en ökad arbetsfördelning gav individen friheten från gruppens övervakning och kontroll. Individens frihet har som baksida rotlöshet och ensamhet. Ribban för idealet höjs hela tiden tillsammans med människors behov, och det finns ingen gräns. Med andra ord minskar den traditionella sociala kontrollen medan det ekonomiska systemet förutsätter en ständig ökning av behoven. Det blir ett konsumtionssamhälle med oklara värden, mål och normer.

I Månson (2003) säger Durkheim att det måste vara en balans av integration och kontroll. När det gäller integration så ska man ha en balans mellan social tillhörighet och individuell frihet. Kontroll handlar om att alla ska acceptera att de olika resurser som vi har inte är oändliga, men också våga gå över gränsen för att uppnå ny kunskap. Durkheim menar att den här balansen inte kommer automatisk utan genom att ha gemensamma ideal och värderingar. Med tanke på att i det moderna samhället har gudarna åldrats eller till och med dött för några så har man kvar respekten för individen som värde som kan förena oss. I samma bok säger Parsons att: "Kittet i samhällskroppen är inte de ekonomiska relationerna utan det som gör dem möjliga är en grundläggande värdegemenskap och en tilltro att den andre kommer att följa spelreglerna." Han menar också att det är viktigt att alla i hög grad ska internalisera samhällets värden och normer under socialisationen för att undvika avvikelser och konflikter.

Gemenskap

I Eriksson m fl (2004) en bok om socialpedagogik och samhällsförståelse, lyfter man fram Tönniers teori som har som utgångspunkt att det finns en skillnad mellan en tänkt historisk gemenskap som han kallar för Gemeinschaft och den gemenskapen som finns i det moderna samhället som han kallar för Gesellschaft. Det som man såg som skillnad var att i den historiska gemenskapen fanns en förståelse som kom naturligt och det kallar Tönniers för tyst

gemenskap. Han säger också att båda gemenskaperna måste existera eftersom de är nödvändiga. Den historiska gemenskapen förankrade Tönniers i familjen där det finns en naturlig och oplanerad kommunikation. Enligt honom uppfattas Gemeinschaft som en levande organism. Gesellschaft uppfattas som något mekaniskt som är baserat på konflikt som ofta har ekonomiska orsaker. Här finns det en generell tävlan, alla är konkurrenter hela tiden. Man har kunnat främst använda Tönniers teori i socialpedagogik med inslag av integration och anpassning. Han tror på att det goda samhället finns och att man har kommit överens om vad det goda innebär och hur det har formats.

Popoola (2002) förklarar Tönniers gemenskap med delaktighet genom språk och förståelse för varandras sätt att tänka, för att detta kan leda till en gemensam värdegrund. ”Värdegrunden underlättar den sociala samvaron, men upprätthålls i ett anonymiserat samhälle i första hand genom bevitnade överenskommelser, skrivna kontrakt och legaliserade dokument. Tönniers analys var att samhället avlägsnade sig från släktskapsband, byalag eller religiösa samfund som gemenskapsformer, till samhällsformationer med opersonliga relationer som främst opererar i städerna.” Med andra ord bygger den urbana livsstilen på distans som kan leda till segregation och det finns många med utländsk bakgrund som väljer att bo i städer där det finns sämst förutsättningar för att ingå i en gemenskap.

Walzer (1998) kopplar nationalstatens gemenskap som majoriteten kommit överens om till saknaden av tolerans. Han menar att man bara har tolerans för olika etniska minoriteter så länge deras religion, kultur och historia inte visas upp offentligt. Annorlunda religion, kultur och historia kan skapa oro eftersom det är främmande. Det kan vara oron som skapar debatt i samhället om olika gruppers kulturella handlingar. Vad som är viktigt är att definiera vad man menar med kulturella handlingar, för kriminalitet eller hedersmord har inget med kultur att göra. Han säger också att vi människor behöver en gemenskap för att få trygghet, skydd och för gemenskapens skull. Frågan är om de olika etniska grupperna känner gemenskap i samhället.

Demokrati och integration

I SOU 2000:1, en demokratiutredning, står det att: alla människor har lika värde som är ett unikt värde för varje människa är oersättlig som person och att alla har ett egenvärde och inte är ett medel för något annat eller någon annan. I verkligheten såg man genom utredningen att trots att ingen är formellt utestängd från deltagande så har man olika förutsättningar att delta beroende på klasstillhörighet, ålder eller etnicitet. Rent formellt så finns det inga hinder, men det finns dolda maktstrukturer, värderingar och attityder som försvarar eller stoppar deltagandet. Om man försöker utöva inflytande och vill delta men utan resultat så kan utanförskap skapas. Det kan också leda till passivitet och avståndstagande. Vidare i demokratiutredningen ser man rädsla och okunskap som hot mot demokrati för att det ofta leder till att många med utländsk bakgrund känner utanförskap och känner sig diskriminerade. Man säger vidare att: ”I mötet mellan människor med olika kulturella erfarenheter finns en sprängkraft som kan berika demokratin och fördjupa centrala demokratikvaliteter som empati, tolerans och solidaritet. Hur den kommunikativa kapaciteten utvecklas är en ödesfråga för svensk folkstyrelse”. Det är en svår fråga som kommer att ställa krav på all kompetens som finns för att lyssna, tala och vara beredd att ompröva.

Enligt Wennström & Stenberg (2000) så har demokratiutredningen kommit fram till att etnicitet har blivit ett nytt klassmärke under 90-talet. Personer med utländsk bakgrund är drabbade av hög arbetslöshet, av förändringar i det svenska samhällsklimatet och av det politiska utanförskapet. En annan slutsats av demokratiutredningen är att det finns en omfattande känsla av maktlöshet och utanförskap bland personer med utländsk bakgrund. Det finns mycket segregation och marginalisering som gör att invandrarskap har blivit liktydigt med utanförskap. Man ser också att det inte har varit någon aktiv strid mot diskriminering, och genom passivitet har man indirekt legitimerat den. Det är viktigt att se personer med utländsk bakgrund som resurser och inte som problem för att alla har fördelar ut av det, inte minst demokratin.

Liberalism och integration

Enligt Stigendal (1999) gör marknadsekonomin att personer med annan historisk bakgrund än svensk har mycket svårare att ta sig in på arbetsmarknaden. Han menar att de kompetenser som eftersökes är försvenskade eftersom man bara kan skaffa den kompetensen genom att leva ett liv i Sverige. Det betyder inte att personer med utländsk bakgrund saknar social kompetens utan att i Sverige är det enbart marknadsekonomin definition på kompetens som gäller. Det finns också en brist på legitimitet för sociala strukturer utanför marknadsekonomin som missgynnar främst personer med utländsk bakgrund. Här pratar man främst om hemarbete som många invandrarkvinnor gör men som enligt marknadsekonomin inte är värd någonting alls. Dagens samhälle som är så beroende av marknadsekonomin kan betyda dubbel utestängning för personer med utländsk bakgrund, först har man inte den historiska bakgrunden som krävs för att få ett jobb och sen så sätts det inget värde på det jobb som man gör. Han anser det som viktigt att man känner sig delaktig och att ens resurser tas tillvara, istället för att betraktas som ett problem.

Taylor (1999) kritiserar allmän jämlikhet i värdepolitiken med argumenten att man måste ge erkännande och status åt något som inte omfattas av alla. Han säger också att konflikter skapas när man från politikerns sida försöker ge särbehandling till olika etniska grupper. Han anser att det är omvänd diskriminering att ge de tidigare missgynnade grupperna större konkurrenskraft på arbetsmarknaden eller utbildning. Detta anser han bibehåller och gynnar olikheter för alltid. Det finns en konflikt enligt honom när man vill ha lika respekt för alla men samtidigt erkänna och understödja särarten. Taylor menar att genom den här politiken tvingar man in människor i en homogen form som inte gör dem rättvisa och på det viset förnekar man identiteten och är diskriminerande. Han säger att det finns ett krav att visa alla kulturer samma respekt och att man ska placera alla kulturer på ungefär samma nivå, men detta ser han som problematiskt eftersom det liknar en trosakt.

Jag kan inse att Taylor har en del bra argument, men att inte acceptera särbehandling av de missgynnade grupperna och se det som diskriminering, är att inte se den diskrimineringen som idag finns i samhället. Alla vet att det finns diskriminering och den verkar och accepteras i tystnad så länge man inte pratar om särbehandling av tex personer med utländsk bakgrund, för då är det plötsligt diskriminering. I domen mot ett universitet som ville ha ett antal platser för personer med utländsk bakgrund för att de ville gynna mångfalden såg vi exempel på detta. Man sa direkt att det var diskriminerande för svenskar utan att tänka att det finns en

anledning att det finns så få med utländsk bakgrund som läser på universitet. Vad jag vill säga är att om det inte fanns diskriminering så behövde man inte särbehandla missgynnade grupper. Det som jag ser som en miss av Taylor är att säga att genom särbehandling får missgynnade grupper större konkurrenskraft än andra. Jag ser det istället som så att de får ungefär samma förutsättningar som alla borde ha från början. Det borde inte finnas missgynnade grupper överhuvudtaget men så länge de finns så är det självklart att man måste kämpa mot orättvisor. Från mina erfarenheter så är utanförskap mycket mer skadligt för identiteten än homogenitet.

Jag kunde fortsätta efter denna argumentationslinje men vill istället citera det som jag har reagerat på i Taylors teori. Han skriver så här: "Det är rimligt att kräva som en självklarhet att vi närmar oss vissa kulturer med antagandet att de har ett värde. Men det kan inte vara rimligt att kräva som en självklarhet att vi till slut ska avge det sammanfattande omdömet att deras värde är stor eller lika stor som andras." Han verkar helt enkel inte tro att andra kulturer har stort värde eller lika stort som andras. Han verkar nöja sig med att utgå från att andra kulturer har ett värde men det är långt ifrån att man kommer till samma värde. När man har en sån utgångspunkt är det inte konstigt att människor från icke erkända kulturer kommer att känna sig rotlösa och mindre värda, utan möjlighet att känna gemenskap.

Inkludering

Popoola (2002) skriver att det finns en vilja att utjämna ekonomiska och sociala skillnader i debatter om rättvisa mellan individer. Hon säger också att det finns många fördelar med en blandning av klass, kön och etnicitet i samhället. Fördelarna kan vara vitalitet i samhället, ökad förståelse och minskning av konflikter mellan olika grupper. Inkludering kan vara ett annat sätt att uppnå integration. Genom inkludering blir man delaktig och därmed kan man känna tillhörighet eller gemenskap med andra. Ett annat nyckelord som hon använder är tillit, man måste ha förtroende för varandra för att ha delaktighet. Hon säger att integration måste vara tvåsidig och att både minoritet och majoritet måste anpassa sig till varandra. På det viset kan inte en av parterna sitta och vänta på att de andra ska göra jobbet, utan båda måste anstränga sig om man ska uppnå integration. Jag kan tänka mig att det kan finnas mindre intresse från majoriteten eftersom man har bättre förutsättningar, så det är viktigt att lyfta fram fördelar med integration. Det är något som jag saknar i samhällsdebatterna som finns idag. De flesta debatterna handlar om att man antingen ska tycka synd om personer med utländsk

bakgrund, t ex apatiska flyktingbarn, eller kriminalitet och problem när det gäller många personer med utländsk bakgrund i fängelse eller hedersmord.

Jag saknar en debatt om vad kultur är och vad tradition är för att detta finns en hel del okunskap om det enligt mig. Begreppet kultur är omdiskuterat och svårtfångat, det kan vara allt från hur man klär sig och bordsskick till syn på livet och döden. Religion, historia och samhällsutveckling påverkar sättet att tänka och umgås. Man bör också alltid komma ihåg att en person är mer än representant för en kultur, varje människa har speciella individuella egenskaper som gör att man blir unik och aldrig förutsägbar. Man kan vara präglad av sin egen kultur utan att vara fånge i den. Och sist men inte minst lär sig människor hela livet, anpassar och förändrar sig, och på samma sätt är varje kultur fylld av undantag, paradoxer och överraskningar. Jag vill också att media ska visa några familjer med utländsk bakgrund som inte har stora problem utan lever ett normalt liv här i Sverige som många faktiskt gör i verkligheten. Detta är ett sätt att få mer kunskap och att ibland se att vi inte är så olika. De flesta människor oavsett bakgrund vill leva ett värdigt och lyckligt liv, kunna försörja sig själva och önskar det bästa för sina barn. När man inser detta så kan man se att det finns mycket att lära av varandra.

Om man överbetonar skillnaderna, och likheterna mellan människor glöms bort det kan leda till utstötning och rasism. När det gäller etiska värderingar, vad som är rätt och fel i de stora livsfrågorna, så finns det inte stora skillnader mellan olika kulturer. Det finns ingen kultur som försvarar dåd som att mörda, stjäla, ljuga och våldta, och de flesta tycker att det goda är kärlek, omsorg och sanning. Jag tror att det finns större skillnader mellan människor än mellan religioner och kulturer. När vi lär oss mer om vår egen och andras kulturer så finns det större möjlighet att ha respekt och tolerans för varandra. Touraine (2003) säger att man inte ska betrakta invandrarna som en marginell kategori utan som en befolkningsgrupp som lever mitt bland de problem som är allas. Han säger också att man ska uppmärksamma invandrarnas framgångar och lyfta fram ansträngningarna att förena sitt förflutna med sin nutid och att skapa sig en framtid. Han skriver så här: "Att erkänna den centrala roll som invandrarna spelar borde också vara en mer effektiv metod för att bekämpa xenofobin och rasismen än vad en alltför defensiv liberalism är." Han anser att ett mångkulturellt samhälle bara kan existera om majoriteten inte tillskriver sitt eget levnadssätt ett universellt värde.

Enligt Touraine (2003) så kan det inte finnas någon demokrati om man inte erkänner den kulturella mångfalden och att det finns en kulturell dominans. Han ser svårigheterna i att bygga upp ett mångkulturellt samhälle och han jämför det med genomdrivning av demokrati som är inte alls oproblematiske. Han anser att det finns en öppen konflikt mellan världsmarknaderna och de kulturella och sociala identiteterna. Det är också viktigt att opponera sig mot den kulturella kolonisationen och mot föreskriften att ett enda sätt att leva skall dominera i hela världen. Enligt honom är den kulturella kolonisationen en holistisk uppfattning som betraktar krig mellan kulturer och religioner som nödvändiga eller till och med önskvärda. Denna teori påminde mig om kriget i Irak faktiskt, man försöker genom krig att påtvinga Irak västvärldens sätt att leva vilket anses som civiliserat och den enda rätta vägen. Det är ett krig som ansågs vara nödvändig. Touraine anser att tolerans kan vara ett sätt att bekämpa diskriminering i samhället genom att prioritera ett erkännande av olikheter. Det kan antingen vara en kamp mellan kulturerna eller arbete för att omtolka och bredda kulturerna där varje individ deltar med hjälp och support av institutioner som skola och media.

INTEGRATION – MIN EGEN UTOPI

Under min tid här i Sverige har jag träffat många människor av olika ursprung och i diskussioner har alla sagt att de vet att det finns fördomar och diskriminering. Det var ingen som tyckte att det var bra, men samtidigt så gör man inte mycket för att bekämpa dem heller. Innebär inte tystnaden acceptans? Är det inte acceptansen som gör det möjligt att fortsätta ha fördomar och diskriminering? Om alla eller så många som möjligt skulle göra något mot fördomar och diskriminering skulle då Sverige inte vara ett bättre land? Jag tror att det skulle göra en stor skillnad att ha en aktiv bekämpning från alla, politiker, näringsliv, invandrare och svenskar. Vad man måste förstå är att man inte kan tala om invandrare som en homogen grupp, det handlar om en mängd grupper och individer med helt olika bakgrund. Några har kanske mer gemensamt med svenskar än med andra invandrare. Liksom invandrare kan också svenskar bli en uddlös kategori.

Hur ska man uppnå integration? Vem ska göra jobbet? Vem är ansvarig för att allt ska fungera? Det är svåra frågor som vi måste hitta svar till. Ett sätt att uppnå integration är genom ett berikande av den svenska befolkningens, både svenskar och invandrare, attityder och värderingar. Detta ska man inte göra genom pekpinningar utan genom kunskap, bredare

perspektiv och saklighet. Media kan vara till stor hjälp genom att visa en rättvisare bild av invandrare och inte gamla och fördomsfulla stereotyper. Integrationsjobb måste vi alla göra utan undantag och detta måste alla förstå, integration är inte något som andra ska göra åt en. Jag ser politiker som ansvariga för att allt ska fungera.

Det är inte lätt att hitta en metod för personer med utländsk bakgrund att komma in i samhället, in i systemet. Först ska man se skillnaderna på personer som kommer hit som flyktingar, de som kommer hit för att de har hittat ett jobb och de som mig som har blivit kära i någon som bor i Sverige. Alla har inte samma förutsättningar, inte samma bakgrund, kunskap o s v. Det finns stora skillnader som man måste vara medveten om. Man får utgå från varje persons kunskaper och färdigheter och hjälpa dem att komma in så snabbt som möjligt i samhället. Min modell är att man ska möta varje person som kommer hit oavsett anledning och snabbt ta reda på kunskaper, färdigheter och utbildning. Ta fram tillsammans en plan på hur den personen ska kunna få komma in på arbetsmarknaden och i samhället så snabbt som möjligt. Det är inte acceptabelt att det ska ta flera år eller till och med att några aldrig kommer in överhuvudtaget. Om personen fick tillstånd att leva i Sverige så borde staten ha ett visst ansvar för den personen. Man kan inte behandla människor på det sättet som man idag gör i Sverige bara för att de kommer från ett annat land eller föräldrarna gör det. Man måste utjämna skillnaderna och se till att alla som bor i Sverige får likvärdiga chanser.

En förutsättning för att skapa ett integrerat och mångfaldsberikat samhälle är att det finns kommunikation, att man kan fånga varandras uppmärksamhet, vågar lyssna och respektera varandra för den man är. Integration är inte ett ensidigt åtagande. Var ska man då börja? Kanske med oss själva, vi borde alla forska i vårt eget individuella förhållande till integrationsfrågorna. Det ska man göra innan man går vidare och försöker påverka andra. Det skulle vara en stor skillnad om alla stannade och tänkte på hur de själva funderar, vad de säger och vad de gör. Vi har alla fördomar men vi kan bekämpa dessa om vi är medvetna om dem och om det finns vilja. Det finns också några normer som jag ser som fundamentala i integrationen:

- att man har ett gemensamt språk, samsyn och global etik
- att man ska ha en målsättning och vision om att alla individer ska bedömas efter sina handlingar och inte efter faktorer som bakgrund.
- att man får en insikt om att mångfald är berikande för alla.

Det är politikerna som har ansvar att lyfta fram varför mångfald är bra för vårt samhälle och det ska de göra på ett sätt som når ut till alla. Man måste förstå att inget fungerar automatisk utan engagemang och påverkan. Gör man inget så kan situationen bli värre. Som jag ser det så har man inte prioriterat integrationen och nu ser vi konsekvenserna i utanförskap och hög arbetslöshet.

En konkret handling som finns som förslag i SOU 1999:8 från politisk håll kan vara positiv särbehandling som kan förbättra delaktigheten och inflytande av personer med utländsk bakgrund på arbetsmarknaden, inom politiken och utbildningen. Det kan finnas olika metoder, från aktiva rekryteringskampanjer till kvoteringsmetoder. Taylor är inte ensam när det gäller kritiken mot positiv särbehandling. Många koncentrerar sig främst på kvotering och ser det som omvänd diskriminering. Men syftet med positiv särbehandling är att motverka direkt och indirekt diskriminering och att befärja den kulturella mångfalden i samhället. Jag ser positiv särbehandling som en tillfällig, komplementär akutåtgärd som kan hjälpa upp marginaliserade grupper och ge de samma förutsättningar som andra redan har.

Integration är inte en mekanisk monteringsprocess där det handlar om att integrera enskilda invandrade individer i samhället, utan att de individerna blir del av samhället av egen kraft och fri vilja. Men samhället har ansvar att skapa förutsättningar och undanröja hinder så att det blir möjligt att ta sig in och blir en del av samhället som man lever i. Med andra ord är det inte en invandrarfråga utan en samhällsfråga. Hög arbetslöshet, boendesegregation, utanförskap, diskriminering, rasism, främlingsfientlighet, vi-och-dem tänkande och brist på delaktighet i alla delar av samhällslivet är samhällsproblem som kräver insatser från samhället, politiker och myndigheter. Målet är att skapa ett Sverige för alla oavsett ursprung och mot detta mål måste både individer och samhället jobba. Invandraren måste lära sig språket, de kulturella referenserna, historia, nutid, komma in i arbets- och föreningslivet. För att invandraren ska kunna göra detta så måste samhället stimulera integrationen. ”Integration handlar i hög grad om individens och samhällets förmåga att anpassa sig till den förändring som ägt rum i samhället och skapa en ny samhällsgemenskap som präglas av etnisk och kulturell mångfald och vilar på en demokratisk grund.” (SOU 1999:8).

SLUTSATSER

Jag har som utgångspunkt i uppsatsen haft mina egna erfarenheter som jag har kombinerat med olika exempel från litteratur. Jag har skrivit om integration utifrån olika tema som kultur, identitet och etnicitet. Jag har också tittat på hur man jobbar med integration på olika nivåer. Jag har sökt svar på mina frågeställningar, men speciellt om vi kan leva tillsammans jämlika och olika. Det viktigaste från mina erfarenheter är känslan av utanförskap från det faktum att efter sex och ett halvt år här i Sverige är jag fortfarande utanför systemet. I litteraturen så hittade jag många andra exempel på människor med utländsk bakgrund som känner utanförskapet. Jag kan inte förstå hur ett civiliserat och demokratiskt land som Sverige kan acceptera att så många människor är inte delaktiga och hålls utanför.

En viktig kunskap är hur det är att leva i två kulturer som kan vara både positivt och negativt. Här måste man tänka på att det är mycket svårare för de ungdomar som är födda i Sverige men har ett utländskt ursprung. Det är de som är stämplade som ungdomar med invandrarbakgrund här i Sverige och samtidigt är sedda som svenskar i ursprungslandet. Detta gör att de känner sig utanför, de kan inte relatera till en plats och en historia för att känna att de har rötter, att de tillhör. Det är heller inte lätt att befinna sig i skärningspunkten mellan två olika typer av värderingar och förhållningssätt. Det kan också vara komplicerat att ha ett moralsystem från hemmet och samtidigt leva enligt svenska lagar. Invandrarungdomarnas föreställning om rättigheter och skyldigheter varierar om man går från en kultur till en annan.

Utanförskap är det som många personer med utländsk bakgrund har gemensamt. Att känna sig icke delaktig och inte välkommen tar mycket på självkänslan. Man är ställd utanför från början och vägen ”in i” är väldigt svår, några kommer aldrig in överhuvudtaget. Då kan man få känslor av mindrevärde, att man inte duger vad man än gör. Det finns en längtan efter likvärdighet och många vill gärna höra till. Enligt mig så är det myter att invandrare vill bo segregerade och inte vill vara delaktiga i demokratin, och media hjälper till att fortsätta dessa myter genom antingen tycka synd om (t ex debatten om de apatiska barnen) eller demonisera (t ex kriminalitet och hedersmord). De bilderna påverkar många och kan skapa ett ännu större avstånd mellan svenskar och invandrare.

Jag har hittat olika definitioner på begrepp som integration och assimilation för att visa skillnaderna mellan dem. Integration är en ömsesidig anpassning till nya villkor samt respekt och tolerans mellan olika grupper i samhället. Det viktiga i detta är att det gäller alla, inte bara en grupp som ska anpassa sig till andras villkor. Man ska också komma ihåg att integration är mer än bara kultur och etnicitet, det gäller också att utjämna sociala och ekonomiska klyftor. Assimilering är en framtvingad anpassning till dominerande normer och förhållningssätt. Det finns en del som pratar om integration men som egentligen menar assimilering och det är därför viktigt att ha klart för sig vilken som är vad. Man får inte prata om integration för att det låter fint när man egentligen menar assimilering men vågar inte säga det ordet för det är inte riktigt politiskt korrekt.

När jag har tittat på hur man jobbar med integration på olika nivåer så märkte jag att det finns många som menar väl men att det ofta bara blir fina ord på papper. Både på regerings- och på kommunnivå så finns det goda intentioner men verkligheten är väldigt annorlunda. Jag tyckte att föreningen ”Integrationsforum” i Trollhättan var lite närmare sitt mål, att vara en träffpunkt för dem som är intresserade att arbeta mot rasism, diskriminering och för integration. Att träffas och ha en dialog är första steget för att uppnå integration. En annan förutsättning för integration är att man ska känna sig välkommen och att ens närvaro är önskad. Man måste också komma överens om vilka premisser som gäller för gemenskapen, det får inte vara arv, blod eller etnisk tillhörighet, utan ansvar, plikt, delaktighet och bidrag till gemenskapen som värdesätts. Och sist men inte minst en riktig integration börjar först när alla har samma möjligheter och skyldigheter i samhället oavsett ursprung.

Jag har använt mig av olika teorier för att hitta svar på frågan om vi kan leva tillsammans jämlika och olika. De teorierna var Giddens socialisations teori, Durkheims teori om solidaritet och Tönniers teori om gemenskap. Jag har också fått inspiration från demokratiutredningar i min sökning på svar. Jag har också tittat på liberalism och integration, med liberalism menar jag marknadsekonomi och Taylors teori om integration. Jag har också skrivit om inkludering som ett sätt att uppnå integration. Genom inkludering blir man delaktig och därmed kan man känna tillhörighet och gemenskap med andra. Men man får inte glömma att integration är tvärsidig och inga av parterna får sitta och vänta på att de andra ska göra jobbet, utan båda måste anstränga sig för att uppnå integration. En förutsättning för att majoriteten också ska vara intresserad av att jobba med integration är att man ska lyfta fram

fördelar som vitalitet i samhället, ökad förståelse och minskning av konflikter mellan olika grupper. Jag ser som politikernas och medias ansvar att informera om de här fördelarna.

Hur ska man uppnå integration? Vem ska göra jobbet? Vem är ansvarig för att allt ska fungera? Det är svåra frågor som vi måste hitta svar till. Ett sätt att uppnå integration är genom ett berikande av den svenska befolkningens, både svenskar och invandrare, attityder och värderingar. Detta ska man inte göra genom pekpinna utan genom kunskap, bredare perspektiv och saklighet. Media kan vara till stor hjälp genom att visa en rättvisare bild av invandrare och inte gamla och fördomsfulla stereotyper. Integrationsjobb måste vi alla göra utan undantag och detta måste alla förstå, integration är inte något som andra ska göra åt en. Jag ser politiker som ansvariga för att allt ska fungera. Jag vill gärna få fram hur viktigt det är att se människor som unika individer och inte som produkter av en kultur. Visst är man präglad av den kultur man lever i men samtidigt lär man sig hela livet och varje kultur är fylld av undantag, paradoxer och överraskningar. Jag vill också lyfta fram att de flesta människor oavsett bakgrund vill leva ett värdigt och lyckligt liv, vill försörja sig själva och önskar det bästa för sina barn. Är vi så annorlunda egentligen? Som jag ser det, etiska värderingar och stora livsfrågor i olika kulturer skiljer sig inte mycket alls. Majoriteten får inte tillskriva sitt eget levnadssätt ett universellt värde om man ska kunna ha ett väl fungerande mångkulturellt samhälle.

Min modell av integration är att man ska möta varje person som kommer hit oavsett anledning och snabbt ta reda på kunskaper, färdigheter och utbildning som den personen har. Ta fram tillsammans en plan på hur den personen ska kunna få komma in på arbetsmarknaden och i samhället så snabbt som möjligt. Man måste utjämna kulturskillnader och se till att alla som bor i Sverige får likvärdiga förutsättningar. Kommunikation är också viktigt i integrationsprocessen. Man måste lyssna och respektera varandra för den man är. Vi har alla fördomar men vi måste bekämpa dessa genom att vara medveten om dem. Vi borde alla forska i vårt eget individuella förhållande till integrationsfrågorna innan vi försöker påverka andra. Det skulle vara en stor skillnad om alla stannade och tänkte på hur vi själva funderar kring dessa frågor, vad vi säger och vad vi gör.

En konkret handling från politisk håll kan vara positiv särbehandling som kan förbättra delaktigheten och inflytanden av personer med utländsk bakgrund på arbetsmarknaden, inom politiken och utbildningen. Syften med positiv särbehandling är att motverka direkt och

indirekt diskriminering och att befrämja den kulturella mångfalden i samhället. Jag ser positiv särbehandling som en tillfällig, komplementär akutåtgärd som kan hjälpa upp marginaliserade grupper och ge de samma förutsättningar som andra redan har. Det finns olika grad av positiv särbehandling, från aktiva rekryteringskampanjer till kvotering.

Integration är inte en invandrarfråga utan en samhällsfråga som man tillsammans måste lösa. Vi måste skapa ett Sverige som är till för alla oavsett ursprung. Det är politikerna och media som har ansvar att kommunicera varför mångfald är bra för vårt samhälle, och det ska de göra på ett sätt som når ut till alla. Man måste förstå att inget fungerar automatiskt utan engagemang och påverkan. Gör man inget så kan situationen blir värre. Som jag ser det så har man inte prioriterat integrationen och nu ser vi konsekvenserna i utanförskap och hög arbetslöshet. Men som svar på min fråga kan vi leva tillsammans jämlika och olika, jag är optimist och säger ja. Det blir inte lätt men om alla satsar på det och gör sitt bästa, om integration blir prioriterad, så tror jag att man kan nå långt i integrationsprocessen. Det kan ta tid och det är en komplicerad process men det är värt arbetet om vi kan erbjuda våra barn, oavsett ursprung, samma förutsättningar till ett bra liv.

INLEDNING	4
SYFTE	4
FRÅGESTÄLLNINGAR:	4
METOD OCH GENOMFÖRANDE	5
BAKGRUND	6
KULTUR	8
IDENTITET	
10	
ETNICITET	
12	
VAD ÄR INTEGRATION?	13
HUR JOBBAR MAN MED INTEGRATION PÅ OLIKA NIVÅER?	15
TEORETISK ANKNYTNING	15
Socialisation - agent eller produkt	18
Mångkultur och solidaritet	19
Gemenskap	20
Demokrati och integration	22
Liberalism och integration	23
Inkludering	24
INTEGRATION – MIN EGEN UTOPI	26
SLUTSATSER	29

Litteraturförteckning

Ahmadi, Nader (red.) (1998). *Ungdom, kulturmöten, identitet*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse och Liber.

Arbabi, Farnaz & Fristorp, Lotta (2002). *Överlevnads handbok för flickor om frihet och heder*. Stockholm: Rädda Barnen.

Augustsson, Marie (2004). *Svenskar m.m.* Stockholm: Rabén & Sjögren.

Aytar, Osman (1999). *Integration i mångfald*. Stockholm: Jina Nu.

Giddens, Anthony (1998). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.

Ericsson, Marie & Poikolainen, Kirsi (1995). *Som om dom inte fanns invandrartjejerna!* Stockholm: Fritidsforum.

Eriksson m fl (2004). *Socialpedagogik och samhällsförståelse*. Stockholm: Symposion.

Hansen, Lars & Orban, Pal (2002). *Arbetslivet*. Lund: Studentlitteratur.

Lorentz, Walter (1998). *Socialt arbete i ett föränderligt Europa*. Göteborg: Daidalos.

Månson, Per (red) (2003). *Moderna samhällsteorier*. Stockholm: Prisma

Payne, Malcolm (2002). *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur

Popoola, Margareta (2002). *Integration, en samtidspegling*. Stockholm: Norstedts.

Salimi, Khalid (1997). *Mångfald och jämställdhet: om fördomar, kultur och identitet*. Stockholm: PM Bäckström.

Sernhede, Ove (2002). *Alienation is my Nation: hiphop och unga mäns utanförskap I det nya Sverige*. Stockholm: Ordfront.

SOU 2000:1, *En uthållig demokrati!* Stockholm: Jupiter.

SOU 1999:8, *Invandrarskap och medborgarskap*. Stockholm: Jupiter.

Stigendal, Mikael (1999). *Sociala värden i olika sociala världar*. Lund: Studentlitteratur.

Taylor, Charles (1999). *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*. Göteborg: Daidalos.

Tigerstedt, Christoffer (1984). *Studenten i sin självbiografi*. Helsingfors: Research Reports.

Touraine, Alain (2003). *Kan vi leva tillsammans?* Uddevalla: Daidalos

Wennström, Tomas & Stenberg, Leif (2000). *Demokrati är inte ärfdigt!* Nävekvarn: Trädet.

Ålund, Alexandra (1997). *Multikultiungdom. Kön, etnicitet, identitet*. Lund: Studentlitteratur.

Internet

Högskolan i Borås hemsida. <http://www.hb.se/Said/publicerat/SvD2002-03-26.htm>. Svenskar behöver integreras. 2005-02-15.

Integrationsverkets hemsida. <http://www.integrationsverket.se>. Integrationspolitik –Lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla. 2005-01-24.

Sverige mot rasism hemsida. <http://www.sverigemotrasism.nu>. Integration. 2005-02-15.

Sverige mot rasism hemsida. <http://www.sverigemotrasism.nu>. Assimilation. 2005-02-15.

Föreläsning

Åsa Andersson, 2004-11-12, föreläsning om sin akademiska avhandling *Inte samma lika*.

Övrigt

Mångfaldspolicy och mångfaldsplan för Vänersborgs kommun, (2004). Arbetskopia.
Vänersborgs kommun.